

TEMETTUAT KAYITLARINA GÖRE AMASYA SANCAĞINDA GÖÇMEN HANELER¹ THE MIGRANT FAMILIES IN AMASYA SANJAK ACCORDING TO THE TEMETTUAT RECORDS

Yüksek Lisans Öğ. Rıza YILDIRIM
Amasya Üniversitesi
rizayildirim58@gmail.com

Doç. Dr. İbrahim SERBESTOĞLU
Amasya Üniversitesi
ibrahimserbest53@gmail.com

Özet

Osmanlı Devleti, klasik bir imparatorluk olarak varlığını devam ettirebilmek için nüfus hareketlerini kontrol altında tutmaya çalışmıştır. Böylece üretimde sürekliliği sağlamayı ve vergi kaybı yaşamamayı hedefliyordu. Ancak imparatorluğu çok zor durumda bırakan ve huzuru tehdit eden Celali İsyanlarıyla birlikte kendini güvende hissetmeyen birçok kişi toprağını terk ederek, şehirlere veya kendilerini güvende hissedecekleri yerlere göç ettiler. Adem-i merkeziyetçi bir yapının hakim olduğu 18. yüzyılda ise âyanlar ve hanedanlar idarelerindeki bölgelerde nüfus hareketlerini yönlendirdiler. Tüm bu süreçte yaşanan göç hareketlerinden imparatorluğun diğer merkezî şehirlerinde olduğu gibi Amasya sancağı da etkilenmiş, bu göçler sonucunda birçok aile Amasya'ya gelip yerleşmiştir. Bu çalışmada, Temettuat kayıtlarından hareketle, Amasya sancağına diğer Osmanlı topraklarından gelip yerleşen göçmen hanelerin sosyal ve ekonomik durumları incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Amasya, temettuat defteri, göç.

¹Bu çalışma Amasya Üniversitesi BAP Birimince SEB-BAP 17-0139 nolu proje kapsamında desteklenmiştir.

Abstract

The Ottoman Empire tried to control the population movements in order to continue its existence as a classical empire. Thus, it aimed to make sure that production be maintained without losing tax. However, as a result of the Jalali rebellions, which left the empire in a very difficult situation and threatened peace, many people who did not feel safe did immigrate into the cities or places where they would feel safe, leaving their land.

In the 18th century, when a decentralized structure prevailed, the rulers and the dynasties ruled the population movements in their territories. Amasya was also affected as in the other central cities of the empire from the immigration movements that took place during this period. As a result of these migrations, many families came to Amasya and settled down.

In this study, the social and economic situation of the migrant families that came to and settled in Amasya from the other Ottoman regions are examined by drawing on the Temettuat records.

Keywords: Ottoman State, Amasya, temettuat records, migration.

Giriş

Klasik devletler değişimi, düzeni bozmak ve anarşi ile eşdeğer gördüklerinden mümkün olduğunca onun karşısında yer almışlardır. Bu nedenle Osmanlı Devleti de iç göçleri yasaklayıcı tedbirler almıştır. Ancak belirli koşulları yerine getirdikten sonra mahalle değiştirmek, bir diğer şehre göçmek, köyde yerleşmek yolu da Osmanlı toplumunda kapatılmış değildir (Ergenç, 1984: 71). Bu durum devletin iç göçleri tamamen yasaklamak yerine kontrol altında tutmayı amaçladığını göstermektedir. Göçlerin kontrol altında tutulmasının en önemli sebebi, özellikle köylülerin toprağı terk edip şehirlere veya başka bölgelere göç etmesinin önüne geçilerek, sosyal ve iktisadi ilişkilerde yavaş yavaş oluşan dengeleri, eğilimleri mümkün olduğu ölçüde muhafaza etmektir (Genç, 2002: 49). Ancak Osmanlı Devleti gibi çok geniş bir alanda hüküm süren bir devlette göç hareketinin tamamen kontrol altına alınması veya yasaklanması mümkün görünmemektedir. Nitekim temettuat defterleri (Kütükoğlu, 1995: 395-418; Efe, 2016: 19-35; Öztürk, 2003: 287-304; Güran, 2000: 73-95) kullanılarak yapılan

bu çalışmada da Amasya'ya değişik şehir ve bölgelerden gelen birçok göçmen hanesinin tespit edilmesi, Osmanlı coğrafyasında göç hareketlerinin boyutunu görmek bakımından önemlidir.

1. Amasya'da Göçmen Hanelerin Özellikleri

Amasya Kazası ile Akdağ, Ezinepazar, Geldiklan ve Hakala temettuat kayıtlarının taranması sonucunda, 37 farklı mahalden 175 göçmen hanesinin Amasya'ya iç göçler sonucunda gelip yerleştiği tespit edilmiştir.²Bunlardan 122 hane Amasya Kazası'nda ikamet etmektedir. Amasya'ya bağlı diğer nahiyeler birbirine yakın miktarlarda göçmen barındırmaktadır. Amasya'ya göç edenlere bakıldığında, büyük çoğunluğun yakın şehir ve kasabalardan geldikleri görülür. Geriye kalan göçmenlerin ise Osmanlı Devleti'nin değişik yerlerinden Amasya'ya göç ettiği tespit edilmiştir. Özellikle Doğu eyaletlerinden hatırı sayılır miktarda nüfus Amasya'ya göç etmiştir. Yakın bölgeler haricinde, göç edenler arasında Boşnaklar dikkati çekmektedir. Tespit ettiğimiz 12 hane Boşnak göçmenden 9'u Amasya Kazası'nda yaşamaktadır. Ayrıca temettuat kayıtlarında tespit edilen Iraklı, Bağdadlı ve Cezayirli göçmenler, uzak Arap eyaletlerinden de göçmenlerin Amasya'ya geldiğini göstermektedir. Bu durum birbirine uzak Osmanlı memleketleri arasında nüfus hareketlerinin yaşandığının kanıtıdır.

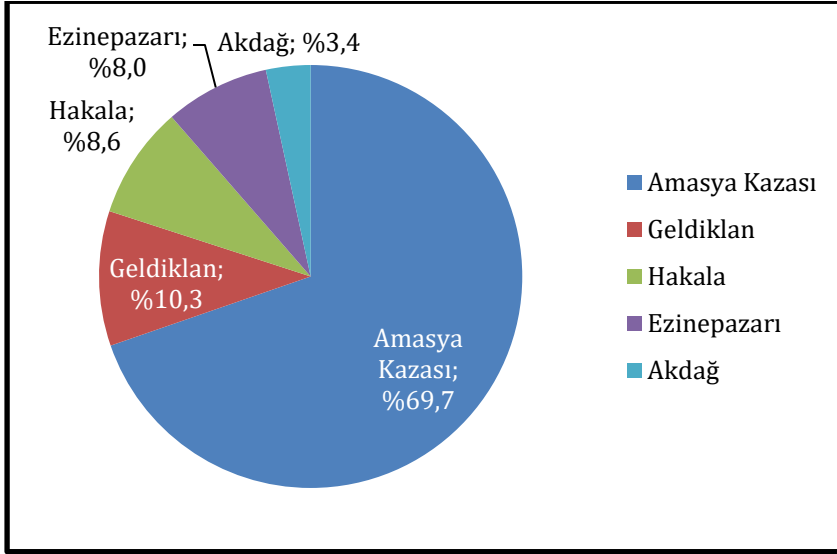
Sıra No	Göçmenler	Amasya Kazası	Geldiklan	Hakala	Ezinepazarı	Akdağ	Toplam
1	Tokadlı	23	-	1	-	-	24
2	Zileli	12	3	1	5	-	21
3	Canikli	6	-	2	8	2	18
4	Niksarlı	13	-	-	1	-	14
5	Boşnak	9	2	1	-	-	12
6	Sivashlı	5	3	-	-	-	8
7	Erzurumlu	8	-	-	-	-	8

²BOA., ML. VRD. TMT. 12911, 12974, 13024, 13027, 13034, 15981, 12898, 12900, 12902, 12904, 12905, 12906, 12914, 12917, 12921, 12924, 12927, 12928, 12932, 12933, 12935, 12937, 12939, 12940, 12945, 12946, 12947, 12951, 12957, 12959, 12964, 12968, 12970, 12971, 12973, 12978, 12979, 12989, 12999, 13009, 13023, 13025, 13030, 14706, 12920, 12934, 12962, 12998, 12942, 12953, 12956, 12960, 12990, 13033, 12895, 12897, 12899, 12918, 12919, 12969, 12991, 13001, 13004, 13005, 13032, 12824, 12877, 12913.

8	Kavaklı	4	-	3	-	-	7
9	Osmancıklı	6	-	-	-	-	6
10	Üsküdarlı	4	-	1	-	-	5
11	Sinoblu	3	-	2	-	-	5
12	Boyabadlı	3	-	1	-	1	5
13	Alaçamlı	-	3	-	-	-	3
14	Vanlı	1	2	-	-	-	3
15	Darendeli	3	-	-	-	-	3
16	Harputlu	2	-	1	-	-	3
17	Malatyalı	3	-	-	-	-	3
18	Karamanlı	3	-	-	-	-	3
19	Yozgadlı	-	1	-	-	1	2
20	Mecitözü	-	2	-	-	-	2
21	Çorumlu	1	-	1	-	-	2
22	Konyalı	2	-	-	-	-	2
23	Arap	-	1	-	-	1	2
24	Bağdadlı	-	1	-	-	-	1
25	Yanbolulu	-	-	-	-	1	1
26	Iraklı	1	-	-	-	-	1
27	Rumelili	1	-	-	-	-	1
28	Cezayirli	1	-	-	-	-	1
29	Şamlı	1	-	-	-	-	1
30	Adanalı	1	-	-	-	-	1
31	Karşlı	1	-	-	-	-	1
32	İstanbullu	1	-	-	-	-	1
33	Meletli	1	-	-	-	-	1
34	Diyarbakırlı	1	-	-	-	-	1
35	İskilipli	1	-	-	-	-	1
36	Erzincanlı	1	-	-	-	-	1
37	Bafralı	-	-	1	-	-	1
Toplam		122	18	15	14	6	175

Tablo 1. Diğer Osmanlı Şehirlerinden Amasya'ya Göç Edenlerin Yerleşim Birimlerine Dağılımı

Tablo 1'de göçmenlerin yerleşim birimlerine göre dağılımları verilmektedir. Grafiğe bakıldığında, temettuat kayıtlarında tespit edilen göçmenlerin %69,7'sinin Amasya Kazası merkezinde ikamet ettiği görülmektedir. Amasya Kazası merkezinin ardından en fazla göçmen barındıran yerleşim yeri ise Geldiklan Nahiyesi'dir. Kayıtlarda tespit edilen göçmenlerin %10,3'ü Geldiklan'da ikamet etmektedir.

Grafik 1. Göçmenlerin yerleşim birimlerine dağılımı

2. Göçmenlerin Sosyal ve Ekonomik Durumları

Tablo 2’de Osmanlı Devleti’nin değişik şehir ve kasabalarından Amasya Sancağı’na gelen göçmenlerin isimleri, lakapları, meslekleri ve 1845 (H.1260-1262) yılına ait toplam gelirleri verilmektedir. Tabloya bakıldığında, isim veya lakaplarından gayrimüslim olduğu anlaşılan göçmen hane reislerinin genellikle esnaf ve zanaatkarlık ile alakalı mesleklere mensup oldukları görülmektedir. Müslüman göçmen hane reislerinin ise daha çok tarımla alakalı mesleklerle iştigal ettikleri anlaşılmaktadır. Bu tespitler, gayrimüslim göçmen hane reislerinin, Müslüman göçmen hane reislerine göre daha kalifiye olduklarını göstermektedir.

Gayrimüslim göçmenlerin iştigal ettikleri mesleklere bakıldığında bir çeşitlilik göze çarpmaktadır. Özellikle belirli bir uzmanlık gerektiren birçok meslek kolunun gayrimüslim göçmenler tarafından icra edildiği görülmektedir. Yine esnaflık olarak nitelendirilen meslekler de gayrimüslim göçmenler arasında yaygın olarak icra edilmektedir. Gayrimüslim göçmenler kebabçı esnafından berbere, bakkaldan dikici esnafına varıncaya kadar esnaflığın pek çok kolunda faaliyet göstermektedirler.

Amasya'da yerleşmiş olan göçmen hane reislerinin 1845 yılına ait toplam gelirlerine bakıldığında genellikle 500 kuruşa yakın olduğu görülmektedir. 1.000 kuruş ve üzerinde yıllık gelir elde eden göçmenlerin genellikle Müslüman hane reislerinden oluşması dikkat çekicidir. Buna karşılık esnaf ve zanaatkârlık işleriyle uğraşan gayrimüslim göçmenlerin ise genellikle 500 kuruşa yakın veya biraz üstünde yıllık gelirleri vardır. Bazı göçmen hane reislerinin ise meslekleri ve yıllık gelirleri temettuat kayıtlarında belirtilmemiştir.

Sıra No	Hane Reisinin Adı	Mesleği	Toplam Geliri (Kuruş)
1	Boşnakoğlu Mustafa Ağa	Bezzaz	2.072,5
2	Araboğlu Ömer	Bahçıvan	1.820
3	Kavaklı Ahmed	Ziraatçı	1.689
4	Sivaslı Süleyman Ağaoğlu İbiş Ağa	Tımarlı Süvari	1.584
5	Kavaklıoğlu Mehmed	Ziraatçı	1.552
6	Çapanzade Ahmed Bey'in Zevcesi Hafize Hatun	(Mesleği Belirsiz)	1.517
7	Boşnakoğlu Ahmed Ağa	Tımarlı Tekaüd	1.440
8	Arab Hüseyin	Rençber	1.271,5
9	Tokadlı Mehmed	Hamamcı	1.157,5
10	Karacalıoğlu Halil ve Yeğeni Ahmed	(Mesleği Belirsiz)	1.078
11	Tokadlı Artin	Kazancı	1.052
12	Sinoblu Mustafa	Ziraatçı	1.045
13	Canıklıoğlu Halil	Bahçıvan	1.035
14	İstanbuluoğlu Ömer	Çerçi Esnafı	1.012,5
15	Vanlıoğlu Mehmed	Ziraatçı	875
16	Sivaslıoğlu Kirkoroğlu Agob	Çilingir	836
17	Zilelioğlu Terzi Karayin	Terzi	825
18	Zileli Makonoğlu Banos Karındaşı İgor	Dikici	800
19	Malatyalı Mehmed Efendi	Bezzaz Esnafı	774
20	Erzurumlu Mehmed	Berber	768
21	Canikli Salih	Bahçıvan	760,5
22	Kavaklıoğlu Mustafa	Ziraatçı	742
23	Adanalı Karayin	Dikici Esnafı	731,5
24	Canikli Mehmed	Bahçıvan	721
25	Niksarlıoğlu Kirkor	Terzi	684
26	Boşnakoğlu Aşud	Rençber	674
27	Kalaycı Niksarlıoğlu Artin	Kalaycı	654
28	Harputluoğlu Hüseyin	Hizmetkâr	631,5
29	Erzurumlu Ovakim	Duhancı	629

30	Karamanlıoğlu Ahmed	Kiremitçi	612,5
31	Zileli Markos	Dülgerci	600
32	Zileli Ahmed Efendi	Bahçıvan	597
33	Konyalı Hasan	Bahçıvan	595
34	Kalaycı Niksarlıoğlu Ohan	Kalaycı	576,5
35	Niksarlıoğlu Nadiris Toris	Dülger	572,5
36	Erzincanlıoğlu Damadı Benabot	Keçeci	549,5
37	Canikli Ömer	Irgat	549,5
38	Tokadlı Çerçi Yorgi	Çerçi	540,5
39	Niksarlıoğlu Karayin	Terzi	530
40	Niksarlı Boyacı Mıgırdiç	Boyacı	527
41	Kavaklı Hacı Osman	Bahçıvan	515
42	Boşnakoğlu Ovakim	Kebabcı Esnafı	500
43	Çorumlu Osmanoğlu İsmail	Bezzaz Esnafı	500
44	Karslıoğlu Hacı Mehmed	Bahçıvan	500
45	Erzurumluoğlu Artin	Duhancı	500
46	Tokadlı Hizmetkâr Kazar	Hizmetkâr	500
47	Erzurumlu Hınas	Hamal	500
48	Sivaslı Ali Gümüş	Rençber	498,5
49	Kadiroğlu Hasan	(Mesleği Belirsiz)	495
50	Darendeli Hacı Hasan Ağa Oğlu Hüseyin	(Mesleği Belirsiz)	481
51	Tokadlıoğlu Ali	Bahçıvan	477
52	Canikli Hasan	Ziraatçı	471
53	Harputluoğlu Mehmed	Bahçıvan	470
54	Niksarlıoğlu Ahmed	Ziraatçı	457,5
55	Zilelioğlu Ohan	Bakkal Esnafı	454
56	Hüseyinoğlu Alaçamlı Ali	Rençber	453,5
57	Tokadlıoğlu Deli Ahdavar	Bina Ustası	449
58	Sinoblu Mustafa Efendi	İmam	440
59	Karamanlı Akyovaz Arakil	Bahçıvan	432,5
60	Konyalıoğlu Seyid Ahmed Ağa	Bahçıvan	430
61	Canikli Agob	Çerçi	427
62	Vanlıoğlu Ahmed Bey	Rençber	424,5
63	Bafraoğlu Hüseyin	Hizmetkâr	423
64	Tokadlı Akoğlu İğyan	Çömlekçi	419
65	Erzurumlu Balyoscu Simon	Dikici	418
66	Darendeli oğlu Hacı Ahmed Ağa	Kahveci	418
67	Niksarlıoğlu Pedros	Bakkal	413,5
68	Tokadlıoğlu Karayin	Çerçi	413,5
69	Tokadlı Mestanoğlu Artin	Çerçi	409
70	Kavaklıoğlu Kadir	Bargir Hamalı	409
71	Üsküdarlıoğlu Karayin	Bina Ustası	409
72	Karamanlı Osman	Bahçıvan	405

73	Boşnakoğlu Ohan	Irgat	400
74	Üsküdarlıoğlu Ohan	Dülger	400
75	Sinoblu Paris	Çerçi	400
76	Tokadlı Kivrok	Duhancı	400
77	Tokadlı Agob	Çerçi	400
78	Sivaslı Nakkaş Artin	Dülger	400
79	Rumelili Mehmed	Bahçıvan	396
80	Tokadlı Ahmed Kethüda	Çoban	390
81	Canikli Mahmud	Rençber	382,5
82	Zilelioğlu Ali	Hizmetkâr	378
83	Tokadlıoğlu Mıgırdiç	Han Odabaşı	376
84	Tokadlı Bahçıvan Yako	Bahçıvan	375
85	Zilelioğlu Mosis	(Mesleği Belirsiz)	374
86	Canikli Hüseyin	Ziraatçı	364
87	İskilipli Hüseyin Efendi	Seyis	363
88	Boşnakoğlu Artin	Irgat	359
89	Boşnakoğlu Ahmed	Bahçıvan	355
90	Boşnakoğlu Artin	Kuyumcu Esnafı	353
91	Boşnakoğlu Karayin	Hamal	350
92	Sivaslı Hüseyinoğlu Mehmed Ağa	Kaltakçı	350
93	Zileli Ohan	Eskici	350
94	Canikli Mehmed	Sığırıcı	335
95	Erzurumlu Agoboğlu Kalos	Kakmacı	320
96	Canikli Hasan	Bahçıvan	320
97	Niksarlı Kör Ohan	Değirmen Bekçisi	318
98	Canikli Ali	Ziraatçı	314,5
99	Üsküdarlı Hasan	Bahçıvan	309
100	Zileli Bekir	(Mesleği Belirsiz)	305
101	Niksarlıoğlu Moris	Demirci Esnafı	305
102	Boşnakoğlu Kirkor	Çerçi	300
103	Zileli Kirkor	Kalaycı	300
104	Erzurumlu Abdülkadir	Muytab Esnafı	300
105	Tokadlı Mehmed	Kiremitçi	300
106	Vanlıoğlu Hüseyin	Demirci Amele	300
107	Darendeli Boğçacı Receb	Boğçacı	300
108	Boyabadlı Mehmed	Terzi	300
109	Harpıtluoğlu Hüseyin	Irgat	300
110	Tokadlıoğlu Ovakim	Harir Çekiciliği	300
111	Niksarlıoğlu İvan	Hallaç	300
112	Kavaklıoğlu Ahmed	Hizmetkâr	300
113	Niksarlı Stefan	Terzi Çırağı	300
114	Osmancıkıoğlu İbrahim Efendi	(Mesleği Belirsiz)	294
115	Üsküdarlıoğlu Mehmed	Hizmetkâr	289

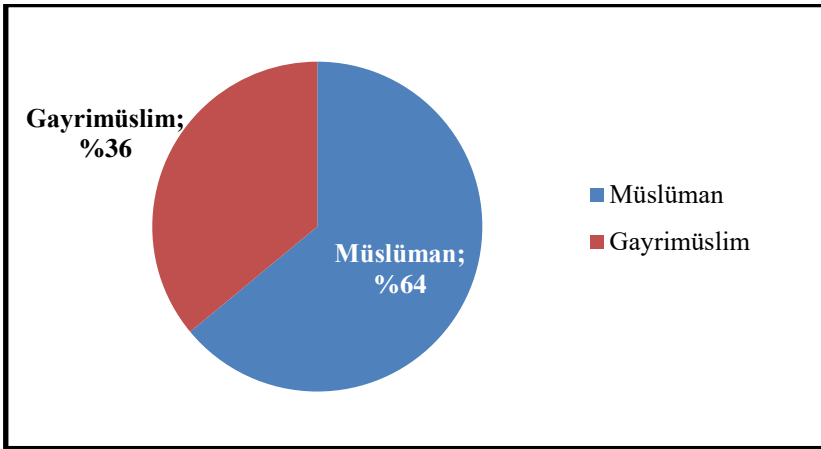
116	Canikli Mustafa Efendi	Talebe	252
117	Zileli Ali Efendioğlu Osman	Bahçıvan	252
118	Iraklı Agob	Urgancı Esnafı	250
119	Cezayirli Deli Mehmed	Hizmetkâr	250
120	Şamlıoğlu Mustafa	Bahçıvan	250
121	Sinoblu İsmail Efendi	İmam	250
122	Meletlioğlu Mustafa Ağa	Arabacı	250
123	Erzurumluoğlu Hacadur	Hamal	250
124	Sinoblu Artin	Kahveci	250
125	Malatyalı Ali Emin	Bahçıvan	240
126	Tokadlı Mehmed	Bahçıvan	235
127	Mehmed Arif Bey ve Biraderi İbrahim Bey	(Mesleği Belirsiz)	225
128	Emiroğlu Hüseyin	(Mesleği Belirsiz)	225
129	Kavaklı Osman Efendi	Çoban	221
130	Yozgadlı Süleyman	Bahçıvan	215
131	Hüseyinoğlu Alaçamlı Veli	Rençber	201
132	Zileli Karayin	Irgat	200
133	Osmancıklioğlu Mehmed	Hizmetkâr	200
134	Osmancıklioğlu Ahmed	Bahçıvan	200
135	Tokadlıoğlu Serkes	Duhancı	200
136	Üsküdarlıoğlu Kirkor	Eskici	200
137	Tokadlı Hacı Emin	Kahveci	200
138	Boyabadlı Osman	Hizmetkâr	200
139	Canikli Ali	Hizmetkâr	192
140	Alaçamlı İbrahim	Çoban	191
141	Mahmudoğlu Mustafa	(Mesleği Belirsiz)	180
142	Boşnakoğlu Süleyman	Çoban	168
143	Zileli Sığircı Osman	Sığircı	160
144	Tokadlı Mehmed	Demirci Çırağı	150
145	Niksarlı Mardiros	Terzi	150
146	Tokadlı Ovakim	Irgat	150
147	Canikli Mustafa	Hizmetkâr	150
148	Canikli Mustafa	Çoban	150
149	Çorumlu Mehmed Kethüda	Sığircı	125
150	Boşnakoğlu İbrahim	Bostancı	120
151	Tutukoğlu Kör Hüseyin	(Mesleği Belirsiz)	112,5
152	Tokadlı Mikail	(Mesleği Belirsiz)	77
153	Sivaslı Abdullah ve Mehmed	Rençber	75,5
154	Tokadlı Nefradin İyalı	(Mesleği Belirsiz)	72
155	Tokadlı Kazar	(Mesleği Belirsiz)	72
156	Malatyalı Ahmed Ağa	Bahçıvan	68
157	İbrahim Ağa	(Mesleği Belirsiz)	67,5

158	Yanbolulu Hüseyin Efendi	(Mesleği Belirsiz)	44
159	Osmancıkloğlu Mustafa	Bahçıvan	
160	Osman Efendi	İmam	
161	Zilelioğlu Ali	(Mesleği Belirsiz)	
162	Osmancıklı Ali Efendi	(Mesleği Belirsiz)	
163	Zileli Kırkor	(Mesleği Belirsiz)	
164	Sivashlı Ohan	(Mesleği Belirsiz)	
165	Diyarbakırlı İsmail Efendi	(Mesleği Belirsiz)	
166	Niksarlı Toris	(Mesleği Belirsiz)	
167	Osmancıkloğlu Ahmed	(Mesleği Belirsiz)	
168	Tokadlı Şerife Kadın	(Mesleği Belirsiz)	
169	Tokadlı Ali Hafız	(Mesleği Belirsiz)	
170	Boyabadlı Süleyman Efendi	(Mesleği Belirsiz)	
171	Boyabadlı Süleyman Efendi'nin Damadı Ferhan Efendi	(Mesleği Belirsiz)	
172	Canıklı Gülenoğlu Ahmed	(Mesleği Belirsiz)	
173	Zileli Ahmed Kavas	(Mesleği Belirsiz)	
174	Duloğlu Ali	(Mesleği Belirsiz)	
175	Şakir Efendi	(Mesleği Belirsiz)	
Toplam			73.509,5

Tablo 2. Göçmen Hane Reislerinin Toplam Gelirleri ve Meslekleri

214

Diğer Osmanlı şehirlerinden Amasya'nın değişik mahallerine göç ettiği tespit edilen hanelerden 63'ü gayrimüslim kökenlidir. Özellikle Tokat'ın Zile ve Niksar kazalarından gayrimüslim göçmenlerin Amasya'nın çeşitli yerlerine göç ederek geldiği tespit edilmiştir. Bunlar genellikle Amasya Kazası'nda ikamet etmekte ve büyük bir çoğunluk esnaflık ve zanaatkârlık yapmaktadır.

Grafik 2. Müslüman ve gayrimüslim göçmenlerin dağılımı

Temettuat Kayıtlarına Göre Amasya Sancağında Göçmen Haneler

Sıra No	Hane Reisinin Adı	Mezru Tarla	Gayrimezru Tarla	Üzüm Bağı	Bostan, Dut, Mera	Toplam Dönüm
1	Çapanzade Ahmed Bey'in Zevcesi Hafize Hatun	797	450			1.247
2	Mehmed Arif Bey ve Biraderi İbrahim Bey	200	100		100	400
3	Kavaklıoğlu Mehmed	32	32			64
4	Sivaslı Abdullah ve Mehmed	54				54
5	Zilelioğlu Mehmed	13,5	36	2,5		52
6	Niksarlıoğlu Ahmed	20	28	0,5		48,5
7	Canikli Hasan	24	24	0,5		48,5
8	Karacalıoğlu Halil ve Yeğeni Ahmed	18	18	0,5	0,5	37
9	Sivaslı Ali Gümüş	36		0,5		36,5
10	Kavaklı Ahmed	11	11		2	24
11	Hüseyinoğlu Alaçamlı Veli	9	13,5			22,5
12	İstanbuluoğlu Ömer	9	6		5	20
13	Boşnakoğlu Mustafa Ağa			2,5	17	19,5
14	Arab Hüseyin	9	9	1		19
15	Araboğlu Ömer			1	16	17
16	Zileli Ahmed Efendi			1	13	14
17	Boşnakoğlu Aşud	9	4,5			13,5
18	Canikli Hüseyin	7	6	0,5		13,5
19	Vanlıoğlu Ahmed Bey	2		0,5	8	10,5
20	Hüseyinoğlu Alaçamlı Ali	9				9
21	Malatyalı Mehmed Efendi			1	8	9
22	Canikli Mahmud	8				8
23	Darendeli Hacı Hasan Ağa'nın Oğlu Hüseyin				7	7
24	Canikli Ali	4	3			7
25	Niksarlı Boyacı Mıgırdiç			1	5	6
26	İbrahim Ağa		4,5	1		5,5
27	Caniklioğlu Halil				5,5	5,5
28	Kavaklı Hacı Osman				5,5	5,5
29	Canikli Mustafa			0,5	5	5,5

	Efendi					
30	Tokadlı Mehmed			1	4	5
31	Yozgadlı Süleyman			0,5	4,5	5
32	Zilelioğlu Ohan			1	3,5	4,5
33	Zilelioğlu Mosis			2	2,5	4,5
34	Zilelioğlu Terzi Karayin			4,5		4,5
35	Boşnakoğlu Ahmed Ağa			1	3	4
36	Harputluoğlu Mehmed				4	4
37	Tokadlı Akoğlu İğyan			3	1	4
38	Canikli Salih			1	3	4
39	Darendelioğlu Hacı Ahmed Ağa	3		1		4
40	Karamanlı Osman			1	3	4
41	Karamanlı Akyovaz Arakil			0,5	3	3,5
42	Konyalı Hasan				3	3
43	Osmancıklioğlu İbrahim Efendi				3	3
44	Erzincanlıoğlu Damadı Benabot			3		3
45	Adanalı Karayin			2		2
46	Tokadlı Nefradin İyali			2		2
47	Kavaklı Osman Efendi			1	1	2
48	Kavaklioğlu Kadir			2		2
49	Canikli Agob			2		2
50	Niksarlioğlu Kirkor			1	1	2
51	Karamanlıoğlu Ahmed			2		2
52	Niksarlioğlu Nadiris Toris			2		2
53	Çorumlu Mehmed Kethüda				2	2
54	Kavaklioğlu Mustafa				2	2
55	Canikli Ömer				2	2
56	Tokadlı Çerçi Yorgi			1,5		1,5
57	Niksarlioğlu Karayin				1,5	1,5
58	Zileli Ali Efendioğlu Osman				1,5	1,5
59	Tokadlıoğlu Ali				1,5	1,5
60	Boşnakoğlu Artin			1		1
61	Erzurumlu Balyoscu			1		1

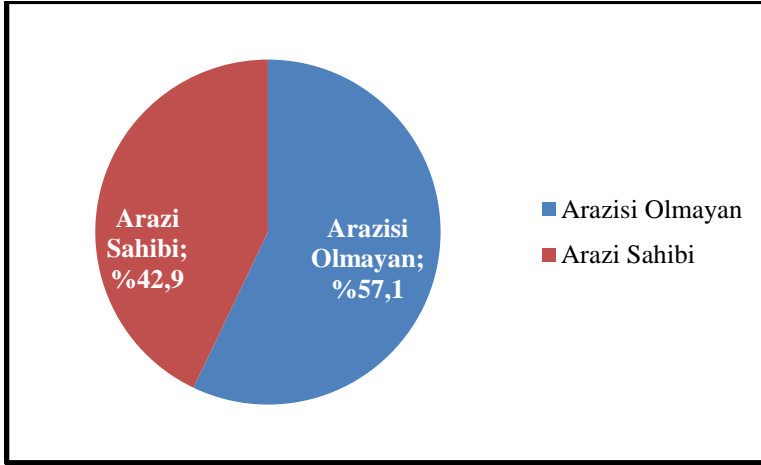
	Simon					
62	Üsküdarlı Hasan			1	1	
63	Malatyalı Ahmed Ağa			1	1	
64	Üsküdarlıoğlu Karayin			1	1	
65	Sivashoğlu Kirkoroğlu Agob			1	1	
66	Erzurumlu Mehmed			1	1	
67	Tokadlıoğlu Mıgırdıç			1	1	
68	Tokadlıoğlu Karayin			1	1	
69	Tokadlı Mikail			1	1	
70	Canikli Mehmed			0,5	0,5	
71	Niksarlıoğlu Moris			0,5	0,5	
72	Erzurumlu Ovakim			0,5	0,5	
73	Tokadlı Mestanoğlu Artin			0,5	0,5	
74	Tokadlıoğlu Deli Ahdavar			0,5	0,5	
75	Sinoblu Mustafa			0,5	0,5	
Toplam		1.274,5	745,5	62,5	248	2.330,5

Tablo 3. Göçmen Hane Reislerinin Sahip Oldukları Araziler ve Bunların Kullanım Alanlarına Göre Dağılımı (Dönüm)

Tablo 3'te göçmen hane reislerinin sahip oldukları araziler ve bu arazilerin kullanım alanlarına göre dağılımları verilmektedir. Tabloda en dikkati çeken göçmen hane reisi, 1.247 dönüm arazisi olan Çapanzade Ahmed Bey'in Zevcesi Hafize Hatun'dur. Çapanzade ailesi Yozgat ve çevresinde XVIII. ve XIX. yüzyıllar arasında hâkimiyet kuran oldukça nüfuzlu bir ayan ailesidir (Mert, 1993: 221). Hafize Hatun Geldiklan Nahiyesi'nde ikamet etmektedir. Bir kadın hane reisinin tasarrufunda bu kadar büyük miktarda arazi olması, Osmanlı toplumunda kadınların da erkekler kadar mal ve mülk sahibi olabildiklerinin göstergesidir. Mezru ve gayrimezru arazilere sahip olanların genellikle Müslüman göçmenler olduğu görülmektedir. Özellikle hububat üretimi için ayrılan bu tür topraklara sahip olan göçmenlerin büyük bir kısmı nahiye ve köylerde ikamet etmektedirler.

Tabloya bakıldığında göçmenler arasında bağcılığın yaygın olduğu görülmektedir. Toprak sahibi olan göçmenlerin büyük bir çoğunluğunun çeşitli büyüklüklerde bağ sahibi oldukları tespit

edilmiştir. Bağcılık ve bahçecilik tarla tarımına göre yoğun emek gerektiren faaliyetler olup nüfusun yoğun olduğu kasaba ve şehir çevrelerinde yaygındır (Güran, 1998: 79). Bağcılık faaliyetleri ile uğraşan göçmenlerin büyük bir kısmının Amasya merkezde ikamet ediyor olması dikkat çekicidir. Bu durum yukarıda değindiğimiz üzere bağcılıkta tarla tarımına göre daha fazla emeğe ihtiyaç duyulması ile alakalıdır. Bu nedenle bağlarda bahçıvan ve hizmetkâr çalıştırılması çok yaygın bir uygulamadır.

Grafik 3. Göçmenlerin toprak varlıklarına göre dağılımı

Grafik 3'te göçmenlerin toprak varlıklarına göre dağılımları verilmektedir. Grafiğe bakıldığında göçmenlerin %57,1'inin arazisinin bulunmadığı görülmektedir. Göçmenlerin %42,9'unun ise çeşitli büyüklüklerde arazileri bulunmaktadır. Arazi sahibi olan göçmenler arasında hatırı sayılır miktarda gayrimüslim göçmen hane reisi bulunması gerçekten dikkat çekicidir. Gayrimüslim göçmenler özellikle bağcılık alanında faaliyet göstermektedirler. Bu durum, genellikle esnaf ve zanaatkârlık yapan gayrimüslim göçmenlerin tarımsal üretim faaliyetlerine de katıldıklarını göstermektedir. Temettuat kayıtlarında herhangi bir toprak varlığı tespit edilemeyen göçmen hanelerin büyük bir çoğunluğu Müslüman'dır. Genellikle nahije ve köylerde ikamet eden Müslüman göçmenlerin arazilerinin bulunmaması, iskân mahallerine yeni göç etmiş oldukları izlenimini vermektedir.

Sıra No	Hane Reisinin Adı	Büyükbaş Hayvan	Küçükbaş Hayvan	Yük ve Binek Hayvanı	Toplam
1	Arab Hüseyin	10	88		98
2	Harputluoğlu Hüseyin	2	58		60
3	İstanbuluoğlu Ömer	1	51		52
4	Boşnakoğlu Ahmed		28		28
5	Boşnakoğlu Aşud	9	14	1	24
6	Alaçamlı İbrahim	8	13	1	22
7	Canikli Ali	6	11		17
8	Yanbolulu Hüseyin Efendi		15		15
9	Kavaklı Ahmed	14			14
10	Canikli Hasan	5	6	1	12
11	Kavaklıoğlu Mehmed	11			11
12	Sivaslı Ali Gümüş	8		2	10
13	Zilelioğlu Mehmed	4	6		10
14	Hüseyinoğlu Alaçamlı Ali	3	5		8
15	Sinoblu Mustafa	8			8
16	Karacaloğlu Halil ve Yeğeni Ahmed	6		1	7
17	Hüseyinoğlu Alaçamlı Veli	5		1	6
18	Çorumlu Mehmed Kethüda	5		1	6
19	Zileli Bekir	4		1	5
20	Üsküdarlıoğlu Mehmed	4		1	5
21	Kavaklıoğlu Mustafa	5			5
22	Boşnakoğlu Süleyman	3		1	4
23	Canikli Hüseyin	4			4
24	Tokadlı Ahmed	3		1	4
25	Canikli Mehmed	3		1	4
26	Boyabadlı Osman	3		1	4
27	Canikli Salih	4			4
28	Sivaslı Abdullah ve Mehmed	2		1	3
29	Vanlıoğlu Ahmed Bey		3		3
30	Caniklioğlu Halil	3			3
31	Niksarlıoğlu Ahmed	2		1	3
32	Canikli Mahmud	3			3
33	Boşnakoğlu Artin	1		1	2
34	Darendeli Hacı Hasan Ağa'nın Oğlu Hüseyin	2			2
35	Harputluoğlu Mehmed	2			2

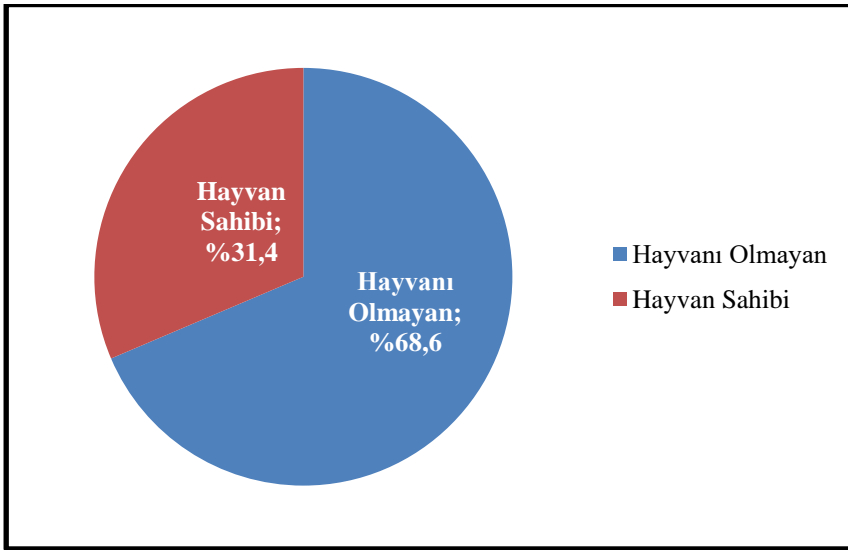
36	Canikli Mustafa Efendi	1		1	2
37	Karamanlı Akyovaz Arakil	2			2
38	Karamanlıoğlu Ahmed	1		1	2
39	Karamanlı Osman	2			2
40	Sinoblu Mustafa Efendi	2			2
41	Araboğlu Ömer			1	1
42	Rumelili Mehmed			1	1
43	Erzurumlu Ovakim	1			1
44	Kavaklı Hacı Osman	1			1
45	Üsküdarlı Hasan	1			1
46	Konyalı Hasan	1			1
47	Malatyalı Ahmed Ağa	1			1
48	Malatyalı Ali Emin	1			1
49	Canikli Hasan	1			1
50	Konyalıoğlu Seyid Ahmed Ağa	1			1
51	Tokadlıoğlu Ali			1	1
52	Canikli Mustafa	1			1
53	Canikli Ömer			1	1
54	Canikli Mehmed			1	1
55	Yozgadlı Süleyman			1	1
Toplam		170	298	25	493

Tablo 4. Göçmen Hane Reislerinin Hayvan Varlığı (Adet)

Tablo 4'te göçmenlerin hayvan varlıklarına göre dağılımları verilmektedir. Tabloya bakıldığında göçmenler arasında özellikle büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinin diğer hayvan türlerine nazaran daha yaygın olduğu görülmektedir. Yine yük taşımacılığında ve ulaşımda kullanılan hayvan türleri de göçmenler arasında yaygın olarak yetiştirilmektedir. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliği ise yaygın değildir.

Tabloya bakıldığında hayvan sahibi göçmenlerin çok büyük bir kısmı Müslüman'dır. Temettuat kayıtlarında sadece üç gayrimüslim göçmen hanesinin hayvan varlığı tespit edilmiştir. Daha önce de değindiğimiz üzere gayrimüslimler genellikle esnaf ve zanaatkarlık ile alakalı mesleklerde iştigal etmektedirler. Bu nedenle hayvancılık faaliyetlerinin gayrimüslimler arasında yaygın olmaması normaldir.

Grafik 4'te göçmenlerin hayvan varlıklarına göre dağılımları verilmektedir. Grafiğe bakıldığında göçmenlerin %68,6'sının hayvanının bulunmadığı görülmektedir. Göçmenlerin %31,4'ünün ise çeşitli türlerde hayvanı vardır. Bu veriler göçmenler arasında hayvancılığın yaygın olmadığını göstermektedir. Tarım ve hayvancılık genelde birbirini tamamlayan ve beraber yürütülen üretim faaliyetleridir. Bu durum göçmenlerin tarımsal üretim faaliyetlerinden özellikle bağcılık alanında üretim yapmalarından kaynaklanmaktadır. Genellikle 1-2 dönümlük küçük tarım işletmelerinde yapılan bağcılık faaliyetlerinde üretim daha çok insan emeğine dayanmaktadır. Hububat yetiştirilen tarım alanlarında ise üretimde hayvan gücünden büyük oranda faydalanılmaktadır. Göçmenler muhtemelen tarımsal üretim faaliyetlerinde hayvan gücüne ihtiyaç duymamışlar; diğer üretim faaliyetlerine göre daha fazla emek ve zaman gerektiren bağcılık faaliyetlerinden hayvancılığa yönelmemişlerdir.

Grafik 4. Göçmenlerin hayvan varlıklarına göre dağılımı

Sonuç

Temettuat kayıtları kullanılarak yapılan bu çalışma sonucunda Amasya'nın değişik mahallerine göç ederek gelen çok sayıda göçmen hane tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen veriler, Osmanlı Devleti'nin göçleri yasaklayıcı ve kısıtlayıcı tüm

önlemlerine rağmen, Osmanlı coğrafyasında göç hareketlerinin kitlesel olmasa da bireysel temelde yaşandığını göstermektedir.

Osmanlı Devleti'nin değişik şehir ve kasabalarından göç ederek Amasya Sancağı'na gelen gayrimüslim göçmenlerin büyük bir kısmı Amasya Kazası merkezinde ikamet edip, esnafılık ve zanaatkarlıkla geçimlerini sağlamaktadırlar. Müslüman göçmen haneler ise genellikle köylerde yaşayıp, tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadırlar. Bununla birlikte özellikle gayrimüslim göçmenler arasında özellikle bağcılık yaygın bir tarımsal faaliyettir.

Kaynakça

Arşiv Vesikaları

BOA., ML. VRD. TMT. 12911, 12974, 13024, 13027, 13034, 15981, 12898, 12900, 12902, 12904, 12905, 12906, 12914, 12917, 12921, 12924, 12927, 12928, 12932, 12933, 12935, 12937, 12939, 12940, 12945, 12946, 12947, 12951, 12957, 12959, 12964, 12968, 12970, 12971, 12973, 12978, 12979, 12989, 12999, 13009, 13023, 13025, 13030, 14706, 12920, 12934, 12962, 12998, 12942, 12953, 12956, 12960, 12990, 13033, 12895, 12897, 12899, 12918, 12919, 12969, 12991, 13001, 13004, 13005, 13032, 12824, 12877, 12913 numaralı defterler.

Kitap ve Makaleler

- Efe, Ayla (2016). 1845 Temettuat Sayım Sonuçları Ne Oldu? *History Studies*, C.8, s.19-35.
- Ergenç, Özer (1984). Osmanlı Şehirlerindeki "Mahallenin" İşlev ve Nitelikleri Üzerine. *Osmanlı Araştırmaları IV*, s. 69-78.
- Genç, Mehmet (2002). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Güran, Tefvik (1998). *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Eren Yayınları.

- Güran, Tefik (2000). 19. Yüzyıl Temettuat Tahrirleri. *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik* (Ed. Halil İncik-Şevket Pamuk). Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları. s.73-95.
- Kütükoğlu, Mübahat S. (1995). Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettuat Defterleri. *Belleten*, C. LIX, S. 225, s. 395-412.
- Mert, Özcan (1993). Çapanoğulları. *İslam Ansiklopedisi*. C. VIII. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı. s. 221-224.
- Öztürk, Said (2003). Türkiye'de Temettuat Çalışmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 1, S. 1, s. 287-304.